

Байн кишгтэ эрг

ЭНЪКР ТААЛМДЖИН ДУН

„Актубин гэлин усн
Акта үйд зокна...
Цагхан-Амна дол гач
Ца-цааггасн цокна“

(Иджл энгийн дуунас.)

Иджл эн тусарн эрс ондр эргтэ. Энэг деернь Устин нутга хотл селән Цагхан-Амн. Оорнь, өргн дор баяах «Гурви орлгънд» эн джил пристань тавгдв. Орлгъар бууггад, усна көвдв ирчкэд, ардан халэхлэ, бий деер ундж алдм улан эрг өргн Иджл көвэлдж уняртна. Байрар деврсн седклән бәрдж ядад, пристн тал адгъдж кун орна. Пристань деерас халадж, күүнэ бах ханхш: мелмгър усн деегур көвдж йовх уг-уг баржиг бичкн галт тұлкнэ. Теднэ ард хоцрад, адл-адлар теврлчкн дольгад эратрнэ, тегш тиньгр усн деер нег-негән дахсн ташус болдж үзгднэ.

Ивн мөрн чидлтэ эвтэхн моторан ууцдан углсн, хойр кү дееран суулгъсн хоогъш оньгъсн тер дольган дотрагъар церэд, Иджл көндлн керчдж гатлхар зүткдж йовна. Омн-аснь үүнлэ бөөрдэд, хаджу-гъарнь давад кингъс цагъан джилк эндк эрг темцдж аашна. Тенд, Иджл дунд «Ондр ар-

лин» өөр нәрхн цагъан галт гашун дуугъар чишкэд оркв. Усн дотр гарсн арэ дууг, цугъар оньгъдж сонъсхмн, ююнас саглхиг, хамаран эргхиг медж авхмн.

«Ондр арл» келхд телтрлэ негдсн, тер бийдк энэг кевтэ савгър модарн күүнэ нүд меклнэ. Эн арлин цаад бийяр эргэд, эврэ усн хаалгъарн гарч ирдг кермиг меддг уга кун, наад бийднэ баяах наласн усар ирх гидж санад күләнэ. Арлин өөр йовсн бичкн галт, эргэд аашх хойр давхр кецтэ ик цагъан кермиг цугъарагъас түрүлдж үзчкэд, эндан заньг күрсн баядж: «аашна, адгътн» гигъад чишкдж. Удсн уга, негл усн деер шишлнэ бәргдсн баяашнь мет саяхн керм, күләнсн күүнэ седкл ханьгъагъад, урсхл сөрэд аашна. Урглдж-үрглдж дольгадиг хойр талан авад-авад шивад йовна. Кермас гарсн тер дольгад, урлдж йовх мөрд кевтэ ард-ардасн көблдэд довтлна, энд ирэд, деегшән да лгдсн нәрхн-нәрхн онгъс «алдрад гархмн» гисн мет, тер дольганд цокгдад, дор-доран бухад биилнэ. Пристнэ бөрдэд өткн утагъан цоонгулад өнр дуугъан джуньгъарулад керм

ирэд зогсв. Энъкр таалмджин дун дүүрән болад одв...

ЭНЪГДАН ТООМСРТА УЛС

Арк Иджлин усн

Асхрсн саяхн урсхлта...
(Хальмг дуунас)

Пристнэ эрст хадата утулнэ улан кенчрт бичатэ үгмүдиг кермд йовх улс дуудад умшина: «Октябрин арви йисн өдр Хальмг АССР-н Деед Советд депутатнр суньгъхмн». Деер йовсн капитан теднэ ду сонъсад, эн пристанд хурсн улс үзэд, байрлсн инэдтэ барун гаран цеглдж честь өгв. Иим зокал кермин уставд угань лавта. Болв зокалин йоснас зайаини седкл тавдг байран бәрдж эс чаддг йовдл бас гарна. Кермин нүүрт бичатэ «Михаил Калинин» гисн нериг үзэд күүнэ седкл улм өснэ. Удлго зогсх болзгнэ төгсэд, эн керм өргдж дуулад, деегшилэд гарв. Энд үлдсн улсла ардан гаран дайлдж капитан мендлв...

Селәнэ Советск уульнцин ут-туршарт гурви километр газрт хойр захин гермүд болгъни ора деер улан тугмуд делснэ. Уульнцин тал дунд-сугъгар суньгъврин участкин өөр «Тоомсрин доск» тодрха үзгднэ, түүнэ герлтэ нүүрт тал-талднэ рамкд суулгъсн күндин нерд бичатэ. Теднэ сән гиснь иим улс: «Енотаевский» совхозин ах хөч Утагенов Айтш хургъ-

лх зун хөөнэс 130 хургъ төл-лүлэд, асрдж өскв, «Никольский» совхозин ах хөч Казиев Тайпак зурагъар тавагъад килограмм ноос киргъх даалгъврн давулдж күцәгъад хөн болгънас зургъан килограмм 400 грамм ноос авб. «Северный» совхозин ах хөч Бөсхмджиев Хошту 127 хургъд авч өскв, «Енотаевский» совхозин ах хөч Чимидов Эренцен—124 хургъд өскв, «Полынный» совхозин ах хөч Альписова Даметкен 121 хургъд асрдж авб. «Эрдниевский» совхозин ах хөч Бембеев Намру 118 хургъд асрдж өскв. Алык нег көдлмштән үзмджтэ болад эн хөч Москва орад, Цуг Союзин Селәнэ Эдл-ахун Гаяхүлд одв.

Малд күмс белдлгнэ көдлмшт бас олн тоомсрта улс төрв. Тедн дотр ончтань «Енотаевский» совхозин тракторист Ангарыков Сумьян 1958 джилн өвс хадлгъна цагт эврэ агрегатарн 2765 гектар газрт өвс ковнълв, 1963 тонн эрднишишән силос дарв. Иим-иим энъгдән тоомсрта улсин нилчәр, урднэ арин ханьд йовсн Устин нутг эдл-аху, эрдм-герләрн өөдлэд, республикин өмн йовгч улсин негни нүүрт орв. Эдн дотрас саяни сән, алык нег көдлмштән бер-тегш үзмджтэ үрдән: «Северный» совхозас хөч Артаева Шура Леджиновна, «Енотаевский» совхозас

тракторист Ангарыков Сумьян Убушиевич, «Полынный» совхозас хөч Альписова Даметкен эдниг Хальмг АССР-н Деед Советин депутатнрт сән дурни седкләр, нег дугъар зөвшәрдж суньгъв.

ШИН СОВХОЗИН БУУРД

„Бурджд—бура ургъхш...
Эрднихнд
Эрдни-шишй ургъна,“

(Олна үгас)

Харгъс Эрднихн нутга Утт деер приств баясн болна, тер приств хальмг күч-көлсчирий джиргъл эс хаяв чигн, эврэ бийиннэ таал хаясн баядж. Уттин улан, Ар тоост, Омн тоост, Орг, Хөрн, Банз, Бурдж — эдн цугъар элсн уулта, өвсн-өлнэгтэ бул газрмуд. Эднэ элсн-тоосиг уурахар Бурдж деер бура тәрдж — ургъсн уга. Уладуд көбгъад «джиигндг» тәрдж, — арә-керә гарч. Аргъан бархларн, тер приств аран-көрә хатханчта лошх тәрнэ, тернэ газрин көрс бүркэд ургъна. Лошхас бүтсн элсн көрстэ эн эргн эджго эрм цагъан көдә билэ. Эмнг теегин, так болгсн гөрәсн энд элвгәр бүглэ. Бурджд — бура ургъхш — гидж келдг болсн.

Эн джилин эклцәр Бурдж деер шин совхоз токтв. «Эрдниевский» совхоз токтад зун наямн сар болв, эн совхозиг «газрин доктр» — агроном Пачидгнчн 4-ч халх д).

Байн кишгтā эрг

(Чилгчнь).

Тькин Очр толгьалв. Джил ургьцта болхиг советин цага медрл дасцен агроном лавта медв. Хōд өсклг дахулдж кумс белдх тōр бас берк. Хаврин тārāн экллгяр, нāāmн зун гектар газрт эрдни-шишā тārх зуралдв.

Шинās хальмгуд Хасгин орнас Сиврās тōрсн газр-усан темцād, нүүдж ирхмн. Теднд бāāх гермүд тосхх керг, элвг күртāмджтā теджāl-темс белдх тōр өдр эндрин болв. Тарвс, гу, хавг элвгār ургьадж авхар багчин тārā бас тārв.

Ашнь—үзмджтā болв. Ода бийнь совхозин складт кимд тарвс бāāнā. Зун дууна газрас, Иджл энъгин селādās зōбдж джилд негхл «аршалдг» темсн, Эрднихнā эврā газртнь ургьдг болв. Эрдни-шишā элвгār ургьв, гектар болгъни арви негн центенр өгв. Эрднихнā «ВИР» нертā эрдни-шишā Устин нутгт кели болдж туурв. Ийри дууна газрт Харан-Худгт бāāх «Северный» совхоз, эн совхозд эрлгь илгādж, экнā эрдни-шишā сурулдж.

Бура ургьдгo Бурджд — Эрднихнā газрт эрдни-шишā элвгār ургьдж. Малин кумснд

күрād, экан даагьад, эргндан бāāх совхозмудан экār теткм ургьцта болсн, сер-сер салык авад бāāх, бурагьар гүрсн хошиад-гурвад зун машин эрдни-шишā хурах хойр ик «Сапентк» (склад) бāрдж авсн бāāнā.

СĀĀХН БУЛГ

*„Иджлин усн мелмāй,
Ик сум дунгāйн.*

*Ирийв-хāрийв гиснās нааран
Залушг наснаси хольджув“ ...
(Хāльмг дуунс)*

Иджлин ар амнд «Сумāн булг» гидг газрт «Раздольный» совхозин гурвн гурт үкртā ферм бāāнā. Бод мал өскдг ферм болдж тоолгдна, үкрās талдан 53 гахата, галун-нугьсн уга, газрнь элвг уста, ө-шугьу модта—«Джаньгьрт» орм сāāхн. Урднь энд «Цагьан-Амна» хурл бāāsн, түүгārнь «Сумāн булг» гидж нерādнā.

Устин нутга газр Иджлин ар энъгд долан минъгьн гектар, түүнās минъгьн гектар агьуд савгьр сад болдж нāāхлсн модн. Нүр үздг шил гилвксн мет нур, голин усн Иджлās белчрсн эн булгиг улм кеерүлнā. Дала болсн өвс өгдг царньгуд наалана, эн дугьуд

эврāн ургьдг зерлг «гахан боднцг» бāāнā. Тер сāāхн булг деер усар бāādг шовуд: галун-нугьс өскх хавта аргь заядар үүдсн бāāнā. Эн хамгт килмгьā эзн кергтā. Тер эзн кезā ирхмб гих түүмхсн ухан күүнā седклд орна.

Усн-чиг керглш уга, хүүрā-хагсу джилās āāшго, джил-болгьн күзүцā ургьц авч болх боднцгин тārāн. — тārгдād уга! Эджго эрм цагьан кōдād эрдни-шишā ургьдг заамд, усар цадсн сāāхн булг деер боднцг ургьадж эс болдв?! Тер цагт гахаг дурнднь өскдж болхмн, гарар өскдг шовудар газр-усан бүтādж, āмтāхн махн, джōоли өрүлгьār байджхмн. Республикин ачта, алтн кишгин ард дахсн, торгьн ноос гаргьдг күндтā хōочнр, малчнр, механизатормуд амрх санатор эн «Сāāхн булг» деер тосхдж болхмн...

Байн кишгтā эргин өдр бүрин бāādл өргджāх — Устин нутга коммунистнрин болн партийн биш улсин цугьаран нег фол үүлдвр. Газр-усан цец-кālүлхин тōлā зүткхмн.